

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ТА США

УДК 37.013+378:398.1 (045)

Л. І. Воротняк

Освітня політика України базується на принципах демократизму та гуманізму, орієнтована на досягнення сучасного світового рівня, відродження самобутнього національного характеру, докорінне покращення змісту, форм і методів навчання, збільшення інтелектуального потенціалу країни.

Аналіз офіційних документів [1; 2] свідчить, що мета вищої освіти сьогодні – це підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство у навчанні, вихованні та науково-методичній роботі.

Передумовою досягнення цієї мети є забезпечення відповідної підготовки управлінців у галузі освіти. Важлива роль у цьому аспекті відводиться магістерській підготовці з управління освітою. Особливо корисним стає врахування зарубіжного досвіду при впровадженні нової практики навчання фахівців у цій галузі. Це стосується і введення магістерської підготовки в системі вищої освіти України у зв'язку з переходом на Болонську систему. Досвід США, де підготовка магістрів управління освітою має майже столітню історію та відома своєю гнучкістю й ефективністю, надасть змогу більш свідомо підійти до розвитку та вдосконалення вітчизняної магістерської підготовки з управління освітою.

Незважаючи на важливість дослідження системи підготовки магістрів управління освітою, цій проблематиці присвячено незначну кількість наукових робіт як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Загальноісторичному розвитку системи вищої освіти США присвячено розвідки вітчизняних науковців Б. Вульфсона, О. Джуринського, С. Калашнікової, О. Романовського та зарубіжних учених Р. Гайгер, Е. Гендерсона, К. Гоуї, Б. Джойса, Б. Кларка й ін.

Розвиток програм з управління освітою у вищих навчальних закладах (ВНЗ) США аналізують Дж. Беніон, Л. Джексон Ньювелл, Дж. Мерфі, Т. Флемінг та ін. Теоретичне дослідження проблем магістерської підготовки в Україні відбувається в межах вивчення проблеми формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління (О. В. Бойко), психологічної компетентності магістрів державної служби (Р. В. Каламаж), магістерської підготовки керівника школи (В. Є. Берека), педагогів у системі ступеневої освіти (М. М. Дарманський), педагогічної практики магістрів у системі підготовки фахівця початкової школи (В. О. Вихрущ).

Отже, на основі аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених встановлено, що проблеми ступеневої освіти, безперервної освіти, професійної підготовки фахівців, магістерської підготовки є актуальними для багатьох країн Європи та світу. Одним з аспектів магістратури за кордоном є фундаменталізація освіти, посилення природничо-наукової підготовки студентів (словом “студент” називають усіх тих, хто вчиться, починаючи від учня старшої школи до докторанта). Навчання в магістратурі є фактично підготовкою до наукової і викладацької роботи.

Варто зазначити, що американську освіту, у першу чергу, спрямовано на практичну підготовку фахівців з вагомим багажем знань у конкретній сфері життя. Освіта в Україні лідирує у фундаментальній підготовці магістрів. США не мають єдиних державних стандартів, які наявні в нас. Громадські організації та різноманітні асоціації відіграють визначну роль в організації навчання у США. Вони, у силу своїх можливостей, беруть участь в управлінні навчальними закладами, здійснюють дорадчі або контролюючі функції.

Майже в кожному ВНЗ США є свої організаційні особливості в підходах до формулювання цілей і завдань магістерської програми, тому ВНЗ має змогу самостійно вирішувати практичні завдання в процесі підготовки магістрів через відповідне змістовне наповнення. У результаті такої автономії ВНЗ може

найбільш ефективно виконувати завдання, передбачені магістерською програмою.

Метою статті є порівняльний аналіз системи магістерської підготовки з управління освітою в Україні та США.

Розглянемо особливості підготовки управлінців освіти на магістерському рівні в Україні (на прикладі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії) та в США (на прикладі університету ім. Дж. Вашингтона й університету штату Індіана).

Аналіз теоретико-методологічних засад засвідчив, що основні тенденції програм підготовки керівників освіти в США виникли на засадах історичного розвитку системи вищої освіти і пов'язані із суспільними вимогами до підготовки фахівців з управління освітою.

Характерними рисами розвитку системи вищої освіти США є диверсифікація та зростання кількості закладів вищої освіти. У результаті склалася система різноманітних ВНЗ. Вирішальне значення для визначення типу ВНЗ США має кількість і рівень ступенів, які присвоюються, сума фінансування на дослідницьку діяльність та кількість студентів. За цими показниками можна виокремити університети з дослідницькою і професійно-практичною спрямованістю. Найпрестижніші приватні університети США мають більшу частку студентського контингенту на верхніх рівнях освіти – магістерському та докторському. У державних університетах більша частка студентів навчається за бакалаврськими програмами. Основними напрямками діяльності ВНЗ США визнаються навчальна і дослідницька діяльність, а також активна участь університету в житті міста або штату, що в англійській літературі визначається як “служба громаді” (community service).

Стрімкий розвиток ринкової економіки в США сприяв виникненню та розвитку системи вищої освіти, яка адекватно реагує на суспільно-економічні зміни. Сучасна система вищої освіти США являє собою кілька відносно самостійних циклів навчання – бакалаврський, магістерський і докторський, тобто система підготовки магістрів є складовою частиною цілісної системи

освіти США. На сучасному етапі магістерську підготовку з управління освітою в США надають приблизно 500 ВНЗ, серед яких є дослідницькі університети, що охоплюють студентів не лише магістерського, але й докторського рівнів навчання, і магістерські коледжі, які охоплюють студентів бакалаврського та магістерського рівня.

Незважаючи на те, що вища освіта США є найдорожчою у світі, завдяки механізмам фінансової підтримки студентів саме на магістерському і докторському рівні університети США залучають талановитих студентів та мотивують їхню навчально-дослідницьку діяльність. Сучасному студенту, як правило, доводиться поєднувати навчання з особистим життям, роботою і навіть зміною місця проживання. Ці особливості студентського контингенту вимагають від вищої школи розробки більш гнучких механізмів надання освітніх послуг. До цих механізмів належать: широкий вибір можливостей працевлаштування на неповний робочий день; система банківських позик та грантів; система доступних, менш селективних закладів вищої освіти; система накопичення кредитних годин за навчальні дисципліни, яка сприяє мобільності студентів.

У структурі вищої освіти в Україні магістр – найвищий освітньо-кваліфікаційний рівень, який є не науковим, а академічним, оскільки він відображає, перш за все, рівень освітньо-професійної підготовки випускника вищої школи і свідчить про наявність у нього вмінь та навичок, що притаманні науковому працівнику-початківцю.

Виходячи зі структури вищої освіти України, її перший ступінь передбачає здобуття вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня “молодший спеціаліст”, другий – “бакалавр” (базова вища освіта), третій – “спеціаліст”, четвертий – “магістр” (повна вища освіта). Отже, освітньо-кваліфікаційна система вищої освіти України є максимально наближеною до структури ступенів більшості країн Європи і США, але переобтяженою рівнями молодшого спеціаліста та спеціаліста [3].

Аналіз офіційних документів надає можливість виокремити основні особливості магістерської підготовки в Україні. Згідно з даними документами, магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі отриманої раніше кваліфікації бакалавра чи спеціаліста здобув поглиблені спеціальні вміння і знання інноваційного характеру, має досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі народного господарства [2, с. 159].

Навчальний план магістерської підготовки в Україні взаємопов'язано з навчальними планами підготовки бакалаврів і спеціалістів. На бакалаврському рівні професійні знання націлено на вивчення предметної галузі (об'єктів професійної діяльності). На рівні спеціалістів вивчаються методи створення нових технологій. Виявлено, що особливістю магістерської підготовки є більш глибока орієнтація на фундаментальні та професійні знання, спрямованість на розвиток навичок самостійного здійснення наукових досліджень, прийняття обґрунтованих професійних рішень та отримання знань. Отже, програма підготовки магістра надає випускнику знання і навички наукової, педагогічної та дослідницької діяльності [4; 5].

На загальному рівні цільового компонента магістерської програми в США навчання з управління освітою з'ясовано, що, незважаючи на особливості формулювання цілей кожним університетом, магістерські програми різних університетів мають багато спільних рис у цільовому компоненті, а саме: формування фахівця-професіонала і творчої особистості з розвинутими комунікативними та лідерськими якостями, новаторським мисленням, розвиненим розумінням педагогічного процесу, глибоким усвідомленням системи освіти, умінням застосовувати досягнення дослідників у власній практичній діяльності.

Загальні цілі магістерських програм з управління освітою реалізуються через відповідну організацію навчання за дисциплінами програми навчання. У результаті проведеного аналізу цільового компонента навчальних програм за дисциплінами магістратури “Управління освітою” було виокремлено чотири

групи цілей. Перша група спрямована на ознайомлення з різними освітніми системами і розвиток навичок моделювання освітніх систем. Друга цільова група передбачає розвиток навичок вирішення питань управління навчанням. Третя група цілей спрямована на особистісний розвиток магістранта. Цілі четвертої групи охоплюють практичні питання підготовки до розуміння сутності викладацької діяльності. У кожній групі цілей можна виокремити цілі, які пов'язані з теоретичними знаннями, та цілі, спрямовані на формування і розвиток практичних навичок.

Мета магістратури за спеціальністю “Управління навчальним закладом” (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія) – підготовка керівників педагогічних навчальних закладів, здобуття ними освіти педагога за IV освітньо-кваліфікаційним рівнем. Принципово важливим є те, що навчальний план освіти педагога початкової ланки освіти на освітньо-кваліфікаційних рівнях “молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст” передбачає ґрунтовне вивчення практично всіх предметів, які входять до навчального плану середньої загальноосвітньої школи, але на більш високому рівні, та досить глибоку психолого-педагогічну, правову підготовку фахівця з проблем управління освітою як на рівні загальноосвітнього закладу, так і на рівні регіону. Відповідно навчальний план магістратури спрямовано на поглиблене вивчення системи освіти, особливостей функціонування навчальних закладів різних типів, соціально-педагогічних та психологічних основ процесу управління освітою, на поглиблену фінансово-економічну й юридично-правову підготовку менеджерів освітньої галузі. Ця обставина є сприятливою для того, щоб майбутній директор школи зміг кваліфіковано виконувати свої функції керівника у навчально-виховній роботі та у фінансово-господарській сфері [6, с. 133].

Отже, основною метою підготовки магістрів-управлінців в Україні є формування в них таких професійно важливих якостей: розвинені аналітичні здібності, висока ерудиція, відповідний рівень професійної підготовки, непорушна віра в свої сили, високорозвинене відчуття реальності, емоційна

стійкість, ініціативність і наполегливість, прагнення до професійного самовдосконалення та безперервного поповнення знань, підвищення культурного рівня, здатність на практиці застосовувати набуті знання і навички.

Освітньо-професійна програма підготовки магістрів зі спеціальності “Управління навчальним закладом” (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія) містить два цикли навчальних дисциплін: гуманітарні і соціально-економічні дисципліни (історія управління освітою в Україні та її регіонах, основи педагогічного менеджменту і технології прийняття управлінських рішень, вища освіта України та Болонський процес тощо); дисципліни професійної і практичної підготовки (педагогічна майстерність керівника навчального закладу, етика ділового спілкування тощо); вибіркові навчальні дисципліни (гендерна освіта та сім’я, іноземна мова професійного спілкування, інформаційні технології в освіті й управлінні навчальним закладом тощо). Крім того, магістри проходять виробничу практику в середніх навчальних закладах (в якості заступника директора з навчально-виховної роботи і директора школи) [6, с. 133].

Здійснений порівняльний аналіз змісту магістерської програми “Управління освітою” американських університетів надає можливість зробити висновок про відповідність змісту поставленій меті навчання в магістратурі та врахування сучасних економічних, соціальних, демографічних і структурних змін у світі. У результаті в змісті магістерської програми з управління освітою репрезентовано таку тематику дисциплін: викладання та навчання; організація і лідерство; системи освітньої політики; дослідження й оцінювання в галузі освіти.

Аналіз змісту навчальних дисциплін магістерської програми з управління освітою свідчить про те, що в США наголошується на необхідності планування та розвитку лідерських якостей керівника освіти для конструктивної й ефективної роботи навчального закладу. У результаті вивчення дисциплін блоку “Організація та лідерство” магістранту надається можливість

ознайомитись з різними точками зору на функції лідера в освіті, сформувати власну стратегію лідерства.

Визначено, що для цієї магістерської підготовки також характерним є більш широкий спектр дисциплін за вибором, ніж на бакалаврському рівні. Дослідження засвідчило, що в американських університетах використовують велику кількість методів організації навчального процесу в магістратурі управління освітою. Аналіз найбільш поширених методів виявив, що до *першої* групи методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності ввійшли: методи роботи з літературою, групових обговорень (сократівської бесіди) і презентацій на заняттях, електронних дискусій, письмові завдання. До *другої групи* методів стимулювання належать: інтерв'ю в керівника-практика освіти; відвідування засідань шкільних комітетів, попечительських рад дитячих садків та шкіл; робота в громадських організаціях; зустріч із випускниками цієї магістерської програми; складання професійного порт фоліо; ведення журналу професійних діалогів із наставником. До *третьої групи* методів контролю і самоконтролю відносимо оцінювання роботи на занятті викладачем та студентами, а також оцінювання письмових робіт. Корисною може бути практика взаємооцінювання магістрантами як письмових робіт, так і співпраці в навчанні. У реальній ситуації педагогічної взаємодії в магістратурі США ці методи виступають у нерозривній єдності, доповнюють один одного. Саме тому метод однієї групи може бути прийомом для другої групи методів. Так, наприклад, електронні дискусії хоча і належать до групи методів організації навчально-пізнавальної діяльності, але одночасно стимулюють та мотивують студентів до навчання, тобто є прийомом другої групи методів.

Як для української, так і для американської магістратури управління освітою є характерним комбонування різних методів навчання – традиційних та інноваційних. Суттєвою характеристикою процесу навчання в американській магістратурі є широке застосування електронного навчально-методичного забезпечення для різних цілей і завдань, зокрема для організації самостійної роботи магістрантів з літературою, роботи над дослідницькими письмовими

завданнями та контролю. Сучасні американські педагоги визначають можливість створення менш трудомістких моделей викладання, що сприяє зменшенню прямого втручання викладача в навчальний процес і надає магістрантам можливість знаходити та використовувати навчальний матеріал самостійно. В ідеалі – це комбінація самостійного ознайомлення магістрантів із заздалегідь підготовленим навчальним матеріалом і взаємодія студентів з викладачем, а також між собою. Підкреслено, що варіантів застосування електронного навчально-методичного забезпечення для підвищення ефективності навчання може бути кілька: “історія навчання академічної групи” (своєрідний звіт, де зібрані різноманітні думки та висловлені почуття учасників навчання), “стіл обговорень” або звичайне листування. Між цими методами є спільні і відмінні риси. До спільних рис відносимо зосередження викладача не на репродукції навчального матеріалу, а на організації педагогічної взаємодії. До відмінних – ступінь участі з боку магістрантів або викладача, варіанти комбінації роботи в синхронному режимі з асинхронним (відповідає вітчизняній термінології “дистанційного навчання”). Підкреслимо, що деякі з цих методів було запозичено з практики управління бізнесом, що відповідає основним положенням теоретико-методологічних засад магістерської підготовки з управління освітою в США [7].

Отже, результати порівняльного аналізу змісту підготовки педагогічних працівників у ВНЗ освіти, у тому числі магістрів управління освітою у США та Україні, свідчать про наявність як спільних рис (неперервний і багаторівневий характер системи професійної підготовки, базові дисципліни, основні форми та методи організації навчання), так і відмінностей (у підходах до формування навчальних планів та програм, співвідношенні теоретичних і практичних компонентів підготовки, елементах організації практичного навчання, можливостях вибору спеціалізацій та курсів за бажанням).

Таким чином, використання й апробація досвіду США на освітніх просторах України, запозичення найбільш ефективних способів, методів і системи організації навчання магістрів у США сприятиме поліпшенню якості

знань магістрів та підвищенню престижу вітчизняної вищої освіти на світовому рівні.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах // Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. – К. : Форум, 2003. – С. 413–450.

2. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : постанова Кабінету Міністрів України // Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. – К. : Форум, 2003. – С. 153–170.

3. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / [Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д. та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Освіта, 2004. – 384 с.

4. Берека, В. Є. Написання дипломних робіт слухачами магістратури вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку менеджерів освіти / Берека В. Є. // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошук : зб. наук. праць / гол. ред. Сущенко Т. І. – Запоріжжя, 2007. – Вип. 41. – С. 22–27.

5. Коханко, О. М. Основи науково-педагогічних досліджень : навчальний посібник / О. М. Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2005. – 254 с.

6. Воротняк, Л. І. Магістерська підготовка в системі професійної освіти майбутніх педагогів / Воротняк Л. І. // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / гол. ред. Сущенко Т. І. – Запоріжжя, 2007. – Вип. 44. – С. 130–134.

7. Бурдіна, С. В. Особливості формулювання цілей магістерської підготовки з “Управління освітою” в США / С. В. Бурдіна // Вісн. Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка. – Житомир, 2007. – Вип. 32. – С. 66–69.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Шапошнікова Л. М.